

ללמוד - ולקיים

הערות מעשיות להלכה - על סדר הדרף היומי

"וכאשר תקום מן הספר: תחפש באשר למדת, אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" - אגרת הרמב"ן

בבא מציעא דף עד - פ

אמור • אייר ה'תשפ"ד
גליון זה מיועד לעורר לב המעיין ולא לסמוך עליו למעשה

גליון רכו

דרף עה

לקלסו בפניו, או להודות ולהחזיק לו טובה, או לברכו בפניו על שהלוהו, או על שהרחיב לו זמן, שנאמר 'נשך כל דבר אשר ישך' אפילו דבור אסור. ואם צריך לבקש ממנו שילוהו או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים, עכ"ד. ולכן כתב שחשב שבדרבנן רק קילוס וברכה הוא דאסור, מפני שהמלוה נהנה וחשיב כאילו הלוה נותן לו רבית דברים, אבל לקבל הלואה בחנם ללא שום תשלום, ולהתנהג כאילו המלוה לא עשה לו כלום אין זה מדת דרך ארץ ולא נכון לעשות כן, ולזאת חשבתי שצריך עכ"פ להראות לו שהוא מבין ומרגיש את החסד שעשה לו, והוא מודה לו עבור זה שקיים מה שכתוב בתורה והלוה לו ללא שום תמורה, אך חזר בו.

המתירים: לענין להגיד 'תודה רבה', דעת הגרש"ז **אוערבה זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה ח"א ס' כז)** לפני שחזר בו לומר תודה רבה, וכן כתבו להתיר **בקיצור דיני ריבית (קו"א פ"ב), ומשפט הרבית (פרק א הערה ס)** מפי הרה"ק **רבי פינעלילע מאוסטילא הי"ד**, וביארו טעם הדבר שרק להוסיף לו דבר כגון 'ברכה' אסור, או לטרוח עבורו אסור, אבל 'תודה' הוא רק שלא יהא הלוה כפוי טובה, ולא יכפור בטובה שעשה לו המלוה, ומראה לו שהוא מבין ומרגיש את החסד שעשה לו, והוא מודה לו עבור זה שקיים מה שכתוב בתורה והלוה לו ללא שום תמורה ואדרבה חייב להחזיק לו טובה, ולכבדו בדיבור שאינו חסר בו, ואינו גורם למלוה רווח ממון. אין זה מדת דרך ארץ ולא נכון לעשות כן שיקבל הלואה בחנם ללא שום תשלום, ולהתנהג כאילו המלוה לא עשה לו כלום. ודעת הגר"ש **אלישיב זצ"ל** שמותר לומר תודה למלוה שאינו אלא נימוס **(הרמ"ד לוי שליט"א ע' עומק הפשט גליון 44)**, וזה באופן שאינו מדגיש התודה יותר מרגיל. ע' **בשבות יצחק** (רבית עמי קסח-ט) בענין אמירת תודה בזמנו.

רבי ירוחם ממיר: **רבי שמעון שוואב** סיפר שבישיבת מיר בחו"ל היה מנהג שלפני שנסעו הבחורים לביתם בסוף הזמן, היו נכנסים למשגיח **ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל**, מקבלים ממנו הלוואה לנטיעה, וכשחזרו בתחילת הזמן החזירו את ההלוואה. והוא כבחור צעיר ניגש בסוף הזמן הראשון שלו בישיבה לקבל את ההלוואה, ולאחר שקיבל את הכסף אמר 'תודה'. והמשגיח גער בו האם אינך יודע שתודה זו אסורה מדין ריבית דברים.

ויהי בסוף הזמן השני, כאשר קיבל רבי שמעון את ההלוואה, לא אמר תודה. **ור' ירוחם** גער בו שוב, אינך מתבייש, קיבלת הלואה ואינך אומר תודה, הלא יש בכך חוסר נימוס ודרך ארץ. משהתפלא ר' שמעון על ההוראה הסותרת, הסביר לו המשגיח דמיר צריך להיות ברור שהאדם מצד עצמו רוצה לומר תודה, וחייב לומר תודה, על כל טובה שעושה לו. אלא מאי, שהשלחן ערוך פוסק שאסור, וממילא אסור לומר, אבל משהתבוננתי בפניך ראיתי שקיבלת את הוראתי הקודמת כדבר המובן מאליו שלא אומרים תודה וזהו **(עומק הפשט שם)**.

לא תהיה לו כנושה

כתב השו"ע (חו"מ סימן צז סעיף ב) אסור לנגוש את הלוה לפרוע,

(עוד ענינים מדף עה - ראה בגליון הקודם)

אפילו דיבור אסור

האם מותר לומר תודה או תזכו למצוות לאחר

ההלוואה

שאלה: לקח הלוואה מחבירו, האם לאחר ההלוואה מותר לומר לו תודה, או תזכו למצוות, או שמא יש בזה משום רבית דברים ואסור?

תשובה: נאמר בבבא מציעא דף עה ע"ב, תניא רשב"י אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום, שאסור להקדים לו שלום, שנאמר נשך כל דבר אשר ישך, אפי' דבור אסור.

יתברך מן השמים: בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן פ) נשאל אם מותר ליתן תודה בספרו שמדפיס, למי שהלוו לו כסף להדפסת ספרו. והשיב נלע"ד שבלשון תודה כמו שאסור לומר להמלוה עבור הלוואתו מדין ריבית דברים, אסור גם לכתוב ולהדפיס, **אבל יכולין לכתוב בלשון הודעה שיתברך מן השמים, כי אמת שיתברך בזכות מצותו הגדולה ונמצא שהוא רק הודעה וספור דברים בעלמא**, שודאי מותר לפרסם איך שלוה מפלוני סך כך וכך, אף אם יהיה מזה להמלוה הנאה ממה שנתפרסמו חסדיו כי מצוה לפרסם עושי מצוה אם אין מקפידין להסתיר, לכן גם בכתב ודפוס רשאי לפרסם לכתוב בנוסח כזה 'ברכה נתונה מהשי"ת לפלוני הגומל חסד והלוה להדפסת הספר כך וכך', או דוגמא של נוסח זה. שלשון כזה הוא רק הודעה וספור דברי אמת שיש ברכה מהשי"ת לפלוני שגמל חסד בהלוואתו.

ובדרכי תשובה (סימן קס ס"ק פח) הביא בשם **ספר מרבה תורה** (שם ס"ק כד) שעמד ג"כ בני"ד, ומצדד להתיר ע"פ מ"ש **הדברי מלכיאל**, דבמצוה שרוצים שתעשה פירות שילמדו ממנו אחרים לעשות גם הם כמותו, מצוה לפרסם שם העושה לטובה וכו'. וכן הוא **בשו"ת הלל אומר** (יו"ד סימן עה). ע"ש.

תזכו למצוות: ובשו"ת **מנחת שלמה** (ח"א סימן כז) כתב שיש שאין אומרים "תודה", ונוהגים משום כך לומר במקום זה "תזכו למצוות". ולעני"ד לא יפה הם עושים כי תזכו למצוות הוא ממש ברכה והיינו רבית דברים, כמו שכתבו התוס' בקדושין (דף ח ע"ב ד"ה צדקה) ואילו אמירת תודה חושבני דאין בזה שום איסור, שאינה אלא כאילו המלוה מתנה עם הלוה, שלא יהא כפוי טובה לשום אדם, ואף גם למלוה ברור הדבר שחלילה להלוה להיות ככופר בטובתו שעשה לו המלוה, וחייב שפיר להחזיק לו טובה, וליתן לו זכות קדימה בדבר שהוא אינו חסר, וגם אינו גורם למלוה ריוח של ממון, וגם מותר הלוה ליתן מתנה למלוה עבור זה שהלוהו אם המלוה לא ידע כלל שהלוה הוא הנותן, ומה שאסור להקדים שלום היינו מפני שהוא ברכה.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן סח ב) חזר בו, וטעמו על פי מה שכתב **בשולחן ערוך הרב** (הלכות ריבית סעיף ט) אסור להקדים לו שלום אם לא היה רגיל מתחלה להקדים לו, ואין צריך לומר

כשיודע שאין לו, ואפילו להראות לו, אסור, מפני שהוא נכלם בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע.

יש למלוה איזה נכסים: ובשו"ע הרב (הלכות הלוואה סעיף ג, ובסעיף יג) כתב דהיינו כשאין לו כלל לא מעות ולא מטלטלין וגם לא כדי סידור, אבל כשיש לו לפרוע באיזה אופן שהוא, אף על פי שמדין סידור משאירין לו, אינו עובר משום לא תהיה לו כנושה, ובפתחי חושן (הלוואה פ"ב הערה יח) ביאר הטעם שמה שמשאירים לו מדין סידור, משל מלוה הוא, כמ"ש הסמ"ע, ועי' כסף הקדשים. ובאבן האזל פ"א מה' מלוה משמע שאפילו יש לו, אלא שאינו יכול עתה למכור, יש איסור נגישה, וצ"ע, שהרי יכול להגבותו מנכסיו עכ"ד פתחי חושן.

ספק יש לו מה לפרוע: ובפתחי חושן (שם הערה יז) כתב שאם הוא מסופק אם יש לו משמע מדברי הפוסקים שאינו עובר, ומותר לתבעו, ועי' כסף הקדשים שם שהאריך בזה, וגם במנ"ח מצוה סז נשאר בצ"ע למה מותר בספק, אבל בפלא יועץ (ערך חוב) משמע שכל שאין ברור לו שיש ללוה ממה לפרוע אסור לנגשו, עיין שם. וביראים סימן פג משמע שגם בעשיר יש איסור לא תהיה לו כנושה, ועי' להלן מדברי האבן האזל, וצ"ע.

בספר פתחי חושן (שם הערה כ) מסתפק אם צריך המלוה לסבב דרכו במיוחד כדי שלא יפגוש את הלוה בדרכו או אם האיסור הוא שלא להתראות לפניו בכוונה כרי לקנטרו או ללוחצו שיבקש ללוות מעות לפרוע לו אבל אין צריך לסבב דרכו במיוחד לזה דאם יפגשו במקרה אין בזה איסור. ומסופר על החפץ חיים זצ"ל שהיה מסבב דרכו שלא יעבור ליד ביתם של אלו שהיו חייבים לו מעות כדי שלא יפגוש ולא יכשל באיסור של לא תהיה לו כנושה אך אפשר שזה היה מן החומרא שהיה מחמיר על עצמו ולא מן הדין וצ"ע (עי' מעדני יו"ט להגרי"י זנגר שליט"א).

בעל חוב גדול: עוד כתב הגרי"י זנגר שליט"א דמלוה שבא לגבות מלוה ויש להלוה בע"ח מוקדמים שחובותיהם שוים נכסי הלוה שיש לו יותר מכדי סידור ואין לו קרקעות ביותר מכדי סידור, אין המלוה המאוחר יכול לגבות חובו וכיון שכן אם יודע המלוה שהלוה הוא במצב כזה שיש לו חובות קודמים והוא דבר מצוי אסור לו לתבעו ולעבור לפניו ולהראות אליו דחל עליו איסור של לא תהיה לו כנושה עכ"ד.

בעל גמ"ח: בקובץ תשובות (ח"ג סי' רכ"א) דן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לגבי בעל גמ"ח אם שייך אצלו הלאו דלא תהי' לו כנושה וכי דלכאורה מלשון השו"ע חו"מ סי' צ"ז משמע דכל מי שיש לו זכות לתבוע לאו דווקא מלוה שהלוה לו משלו אלא גם גבאי גמ"ח אסור לתבוע תשלום חוב כשאין לו ללוה משום שהלוה משועבר לפרוע להגמ"ח את החוב ע"ש.

לא תהיה לו כנושה בערב: והוא הדין שיש להסתפק אם נוגש

לערב כשאין ללוה לפרוע אם הוא עובר בלאו דלגבי הלאו דלא תבא אל ביתו לעבוס עבוסו אמרינן בב"מ קט"ו לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב, אבל לגבי הלאו של לא תהיה לו כנושה אין לנו מיעוט או דלמא לא שני (קובץ תשובות שם).

שכר שכיר: והוא הדין לגבי שכר שכיר דנתמעט מלאו דלא תבא אל ביתו, מהו הדין של לא תהיה לו כנושה (שם).

להלוות בלא עדים

איסור להלוות בלא עדים

כתב השו"ע (חוי"מ סימן ע סעיף א) אסור להלוות בלא עדים, ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלוהו על המשכון. והמלוה בשטר משובח יותר. וכל המלוה בלא עדים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד), וגורם קללה לעצמו. עכ"ל. עוד יעוין בספר חפץ חיים (הלכות לה"ר כלל ג באמ"ח סק"י) שהביא את דברי הגמרא בב"מ דף ע"ב שהמלוה לחבירו שלא בעדים גורם קללה לעצמו ופרש"י שכתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק ואח"כ מביאה הגמרא שרבינא לא הסכים להלוות לרב אשי מטעם זה בלא עדים ומקשה הח"ח דלכאורה יפלא מאוד שלמה יהיה מותר לאנשים דעלמא לקלל מטעם ספק את המלוה פן האמת אתו והלוה הוא הרשע שכופר כחנם ואין לומר דבאמת הקללה היא שלא מן הדין אם כן לא היה ליה לרבינא לחוש לזה כלל דקללת חנם לא תבוא ועוד דאטו ברשיעי עסקינן, ומוכיח מזה הח"ח שכאשר הכף חוב מכריע יותר אין מצוה לדון לכף זכות ומכיון שבימייהם הכל נהגו להלוות בעדים הרי שמי שתובע את חבירו בלא עדים הדבר נוטה יותר לכף חוב מאשר לכף זכות ולכן הכל מקללין אותו כד"ן.

ריבית בילדים

שאלה: ילד שאומר לחבירו תלוה לי גוגאים או במבה ומחר אני אחזיר לך יותר, האם יש בזה איסור ריבית?
תשובה: יש איסור ריבית גם בילדים שהגיעו לגיל חינוך (עי' ב"מ דף עה) וזה מכשול מצוי, שילדים מעל גיל חינוך (מהזמן שמבינים ענין ריבית) מלווים מאכלים זה בזה בריבית (עי' ברית פנחס בהקדמה לספר התשובות).

דף עז

הלכו הפועלים

בעל הבית שחוזר בו ללא אונס

כתב הרמ"א (סימן שט"ז סע' א) ואם השוכר רוצה לצאת מן הבית ולהניחו כך בלא דיוורין, ורוצה לשלם למשכיר, יכול המשכיר להשכירו לאחרים, ע"כ. וכתב שם הקצות החושן (סי"ק ז"ל: נראה דאם אין המשכיר יכול להשכירו לאחרים צריך השוכר לשלם כל השכירות ואינו מנכה לו כפועל בטל, דהא אפילו בבית מנכה לו כמ"ש במדכ"י פרק האומנין (ב"מ סי' שמ"ה) בשוכר שמת תוך שנה דאם כבר הקדים לו שכרו ואין היורשין מוצאין אחר להשכירו אין בעל הבית צריך להחזיר שכרו אלא כפועל בטל מחזיר לו מה שהבית פנוי לו לעשות כל מה שירצה ע"ש, דהיינו דוקא היכא שהשוכר אנוס כמו התם שהשוכר מת וכמו האי דריש פרק האומנין (עו, ב) דהלכו פועלים ומצאו שדה לחה דאי אפשר לבעל הבית לקיים השכירות, אבל היכא דאפשר לו לשוכר לקיים השכירות אינו מנכה כפועל בטל. וכן בפועלים אם בעל הבית רוצה לחזור היכא דאפשר לו לקיים השכירות ורוצה לנכות להם כפועל בטל לאו כל כמיניה כיון שהפועלים רוצים בפעולתם. וה"ה בשוכר כה"ג היכא דאפשר לו לדור בתוכו ואינו רוצה צריך לשלם כל השכירות. והא דגבי פרקה בחצי הדרך בספינה משלם לו כפועל בטל עיין ש"ך בסימן שי"א סק"ד, התם כיון שפרקה בחצי הדרך הו"ל כמו אנוס, אבל גבי שוכר נראה דאפילו מתרמי ליה ביתא כגון שקנה או בנה לא הו"ל אונס כל

כך, משא"כ בספינה שדרך (בעלי הספינה) שמוכרין לפעמים באמצע הדרך ואדעתיה דהכי אגריה מש"ה מנכה כפועל בטל. וכן משמע בשו"ע סימן שי"ב סעיף ז' ואם לא הודיעו אינו יכול לצאת אלא יתן השכר ע"ש. ומשמע כל השכר, והיינו מטעמא כיון דאינו אונס... ע"כ (שיעורי הגרי"י קנר שליט"א).

דברי הקצות החושן – חידוש הלכה למעשה: כל מה שמשלמים לפועל כפועל בטל, הוא דווקא היכא שבעל הבית נאנס ולא יכול לתת עבודה לפועל, אבל אם אינו אנוס, וחוזר בו מרצונו, משלם שכרו משלם. ולכאורה דבריו הם כדברי הטור והתוס' שכתב הש"ך שמכיון שהעבודה שעבורה נשכר הפועל קיימת ולא נאנסה, הרי הוא חייב שכר מלא. אך הש"ך נקט לדינא שלא כשיטה זו. אולם נראה שכה"ג שהעבודה קיימת וניתן לעשותה יכול גם הש"ך להסכים לקצה"ח, שהש"ך מיירי באופן שהעבודה לא קיימת, או בגלל שהספינה טבעה, או בגלל שהושלמה באמצע היום, וקצה"ח כתב באופן שהעבודה קיימת ויכול הפועל לעשותה, אלא שבעה"ב אינו מאפשר לו (הגרי"י קנר שליט"א).

פיטורין באמצע השנה

הדבר בא לידי ביטוי במקרים שעובד הוראה פוטר באמצע השנה, היות ועי"פ המנהג אי אפשר לפטר עובד הוראה באמצע שנת הלימודים, הדבר נחשב חזרה מהסכם, וצריך לשלם לו שכר מלא עד סוף השנה, ולא רק כפועל בטל. כמ"כ אי אפשר ע"פ חוק לפטר אשה בהריון עד שישיים יום אחרי גמר חופשת הלידה, ולפי האמור על המעביד לשלם לה שכר מלא, ולא רק כפועל בטל.

אם שכרו עובדת לשנה ונגמר הפרוייקט, ואי אפשר לפטר אותה, בזה יודה **הקצות** שמקבלת כפועל בטל, כי כל מה שכתב שמקבל שכר מלא, הוא דווקא כשיש עבודה ולא רצה לתת אותה (שם).

תור אצל רופא

אם אדם קבע תור אצל רופא ובסוף לא הגיע, ובגלל זה הפסיד שעת עבודה, מגיע לרופא שכר מלא. ואע"פ שהיה צריך לדון לתת לו רק כפועל בטל, כי יש לו זמן לנוח, לפי מה שכתוב **בקצות** מגיע לו שכר מלא, כיון שהלקוח יכל להגיע ולא הגיע. אמנם זה תלוי

בתחילת מלאכה, לתוסי' נקרא תחילת מלאכה, כי לדבריהם חיובו מדינא דגרמי, ולא תלוי בתחילת מלאכה בפועל. אבל הדבר תלוי בעוד דבר: אם אותו לקוח יגיע בין כה פעם אחרת, אז באמת הרופא לא הפסיד, אבל אם לא יגיע, הוא הפסיד. וזה דומה למי"ש **בנתיבות המשפט** סימן שלג, בסעי' ה, שבקבלן אין הפסד. אולם אם הרופא עובד מספר שעות מסויים, ואם לא הגיע הלקוח, הפסיד שעת עבודה זו שהיה יכול לעבוד בה ונמנע מלעבוד בגלל לקוח זה, אז חייב לשלם לו (ע"כ דברי הגר"י **קנר שליט"א**).

דף עז

האי מאן דאונר אנורי לדוולא

תזמורת לחתונה שהפסיק מחמת הפסקת חשמל

שאלה: הזמינו תזמורת לחתונה עבור עבודה של ד' שעות על סך 8,000 ש"ח, אך מחמת הפסקת חשמל באמצע החתונה, ניגנו רק כחצי שעה בסוף החתונה. האם צריך לשלם כל סכום התזמורת.

תשובה: ועי' בגמ' בסוגיין שמבואר שכאשר בעל הבית והפועל לא העלו בדעתם שתארע תקלה – ההפסד לפועל ונאמרו בזה שלש שיטות:

הרא"ש (ב"מ פ"ו ס' ג) כתב שבכל אימת שארעה תקלה שבגינה בטלה מלאכת הפועל – יש להסתפק אם מזלו של הפועל גרם או מזלו של בעל הבית גרם, ומספק נאמר 'המוציא מחבירו עליו הראיה', ועל כן הפועל אינו יכול לתבוע שכרו מבעל הבית, ודוקא כאשר היה לבעל הבית להודיעו מתחילה – חייב בעל הבית לשלם שכרו.

וכן העתיק **הטור** (ס' שלד סעי' א) את דברי הרא"ש להלכה. וכן נקטו **הבית יוסף**, **הב"ח** (שם ס"ק ב) **הסמ"ע** (שם ס"ק א) כדברי הרא"ש.

על פי סברא זו, כתב **בשו"ת שבות יעקב** (ח"א ס' קעו) שכאשר הפועל מוחזק במעות – רשאי להניח המעות בידו ולומר לבעל הבית הבא ראה שמזלי גרם ואחזיר לך המעות, אך כל זמן שאינך מוכיח זאת – מזלך גרם לקלקול והנך חייב לשלם שכרי.

וכן כתב התרומות הדשן (ס' שכט) שכאשר הפועל קיבל שכרו אינו צריך להחזיר.

המרדכי (ב"מ רמז שמה) ביאר שכאשר אירעה תקלה ששניהם לא היו אמורים לידע – ההפסד לפועל, משום שהיה לו להתנות עם בעל הבית שישלם שכרו באם יארע אונס, ובכך שלא התנה מחל על שכרו.

ולפי סברא זו, אף באופן שבעל הבית מוחזק במעות – חייב הפועל להשיב לו כספו. וכן הכריע למעשה **בשו"ת חוות יאיר** (ס' קנא) שאף שבעל הבית שילם את שכר הפועל – חייב הפועל להחזיר לו השכר. ג. הנמוקי יוסף (ב"מ מו: מדפי הרי"ף) ביאר שכאשר ארע אונס שלא העלה בדעתו – מפסיד הפועל שכרו, משום ששכירות הפועל תלויה בעשיית הפעולה, וכל שלא עשה מלאכתו – אינו נוטל שכרו.

ולפי זה בנידון דידן, באופן שבעל השמחה עדיין לא שילם שכר התזמורת – אינו חייב לשלם, היות ונאנס בביטול מלאכתם, ולא היה צריך להודיעם על כך מראש, אך באופן ששילם את שכר התזמורת או ששילם דמי מקדמה כנהוג – יכול בעל התזמורת לומר קים לי כדעת הרא"ש שכאשר הפועל מוחזק במעות – אינו חייב להחזירם לבעל הבית (עי' **סי' חושן למעשה** ח"א תשובה סו).

אונס לפני תחילת מלאכה

ברור שאם יש מנהג מקובל לשלם על ביטול הנסיעה סכום מסויים, יש משקל למנהגים, ולא ישלם יותר.

אם קרה אונס לבה"ב שהזמין הסעה ונהיה חולה, והפועל לא התחיל במלאכה, הרי שלא יכול לדעת מראש שיחלה, א"כ הדין שפטור מלשלם (**הגר"י קנר שליט"א**).

ביטול הזמנה של אולם וקייטרינג

אדם עשה בר מצוה לבנו, ושכר אולם, יום לפני כן הסבא נפטר, ולא היה שייך לחגוג את בר מצוה באופן המתוכנן. זה וודאי נקרא אונס, השאלה האם צריך לשלם על האולם. ויש בזה שני חלקים: על חלק של השכרת האולם, זה דומה לדין של **הרמ"א** בסימן שלי"ד של השוכר בית ומת, ושם הדין הוא שלא צריך לשלם. אבל יש לדון מה הדין לגבי ההזמנה של הקיטרינג.

עוד מקרה, אדם אירגן אירוע בדרום, פתאום התחילו אזעקות, והאירוע התבטל, ודאי הוי אונס: אם שילם מראש, נכנסים למח' בשו"ע סימן שלד, ואם לא שילם מראש, לא משלם, אם שילם חלקית, תלוי לפי מה ששילם.

לגבי האוכל המוזמן, הנידון לגבי כמה עניינים: להזמין קיטרינג זה כולל להשכיר את העובדים שיבשלו, וגם שהם יוציאו הוצאות ע"י קניית המאכלים. א"כ לדון האם ישלם לפי מה שהם הוציאו על פיו, או רק על ההפסדים.

הנה למדנו **בשו"ע סימן שלג**, סעי' ח, ז"ל: אמר לאומן: עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועשאו האומן, ואחר כך אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד, יפסיד, חייב, ע"כ.

ומקורו **משו"ת הרא"ש**, וז"ל הרא"ש שם, כלל קד סימן ו: ילמדנו רבינו. ראובן הלך לאומן, ואמר לו: עשה לי כך וכך הלילה ואקחנו למחר, והוא עשה אותו דבר, ולמחר הלך לו ואמר לו: טול הפעולה שאמרת לי לעשות, שאם לא תטלנו, תפסד; וראובן אמר לו: כבר לקחתיה מאחר. תשובה: על מעשה האומן, **חייב המצוה לפרוע לאומן כל הפסדו, משום דינא דגרמי**. מידי דהוה אהלכו חמרין ולא מצאו תבואה, פועלים ומצאו שדה לחה, נותן להם שכרם משלם (ב"מ עו:), שעל ידו הפסידו מלאכת היום; והכא נמי, ע"פ דברו הפסיד. נאם אשר בן הי"ר יחיאל זצ"ל, ע"כ.

וכתב **הסמ"ע** (סי"ק ל) ז"ל: שאם לא יקחנה מיד יפסיד חייב. לשון תשובת הרא"ש הביאו הטור, חייב ראובן לשלם לאומן כל הפסדו כו'. ועיין **פרישה** [סעיף ה'], שם כתבתי דמדוקדק מלשון הרא"ש **דהטיפול מוטל על האומן למכור הכלי**, רק הפסידא שיהיה לו כפי הפיסוק שפסק עמו הבע"ה מתחילה מהכלי צריך להוסיף לו על הדמים שיקבל האומן, ע"כ.

הנה כתב **הקצות החושן** סימן רז, ס"ק ד, ז"ל: הנותן ערבון. כתב הטור (סעיף כ"ד) ז"ל, שאלה לא"א הרא"ש ז"ל (כלל ס"ו ס"י טו), ראובן היתה לו פרה והיה ירא לשוחטה שמא תמצא טריפה, אמר לו שמעון שחוט אותה ואם תמצא טרפה אתן לך בשביל בשרה כך וכך ואם תמצא כשירה כך וכך, ונתן שמעון משכון ביד שלישי ושחט ראובן את הפרה כנטרפה כו', וראה שמעון הפסד וחזר בו וכו'. תשובה, יראה לי שמקח זה נעשה בלא קנין כי לא היה כאן אלא דברים בעלמא ויכול שמעון לחזור בו, אף על פי שנתן משכון ביד שלישי בשביל זה לא נגמר המקח, חדא דמעות אינו קונה, ועוד אפילו אי הוי מעות קונה נתינת המשכון אינו קונה ע"ש. וכתב הבי"י ז"ל, וקשה לי אמאי לא מתחייב שמעון מדין ערב שהרי על פיו שחטה שאל"כ היה מוכרה בחיים כו', [וי"ל] דערב שאני [ד]משום דמהימן ליה גמר ומקני, אבל הכא לא הימניה שהרי נתן לו משכון. ועוד י"ל **דהכא לאו בתורת ערבות נחית אלא דרך מקח וממכר וכיון שלא קנה בדרכי הקניה לאו כלום הוא** עכ"ל.

א"כ בשאלתנו, אין לדונו כערב על פי המבואר **בקצה"ח**. ויש

אם עשה הכנות עבודה, לא מיקרי הלכו, או גם אם רק התחיל להתכונן מקרי הלכו.

גננת שהכינה את עבודות

ני"מ במקרה שהזמינו גננת לעבוד בגן, והיא הכינה עבודות וטרחה הרבה זמן, ובסוף ביטלו את ההזמנה. האם נאמר שנחשב ש"הלכה", או עדיין לא. שהרי לא אמורה לקבל שכר על ההכנות, אלא רק על עצם העבודה בגן, והכנות אלו נזקקות ועוזרות לה בעבודה שתעבוד אח"כ, אבל לא מקבלת שכר על עצם ההכנות. השאלה היא שאלה גדולה, ואולי אפשר להביא קצת ראייה, ממה שהגמרא אומרת על תחילת שכירות הפועלים. פועל בכניסתו משלו, ביציאתו משל בעה"ב, לרש"י הפירוש הוא שהולך בבוקר לעבודה בשדה, יוצא מהנץ, וחוזר אחר צאת הכוכבים, ר"ח בתוס' אומר הפוך: כניסתו למלאכתו, הולך לפני זמן עבודה, וחזרה חוזר לפני צאת הכוכבים. והנה זמן העבודה של פועל הוא מהנץ החמה עד צאת הכוכבים. נמצא שלרש"י הפועל הולך בזמן עבודה (שהרי הולך אחרי הנץ), ור"ח הולך לפני זמן עבודה (לפני הנץ), וא"כ "הלכו" לרש"י הוא בזמן שכר על זה, ולר"ח בזמן שעדיין אינו מקבל שכר אלא רק עושה הכנות בשביל להתחיל לעבוד בזמן. אמנם גם לפי ר"ח לא ברור, כי בערב חוזר יותר מוקדם על חשבון זה, וא"כ י"ל נחשב לזמן של עבודה (עכ"ד הגר"י קנר שליט"א).

להסתפק האם במקרה שלנו המזמין פטור לגמרי כיון דלא מחייבים בדינא דגרמי בשוגג, או שמא עדיין המזמין יכול לקחת את האוכל ואולי להקפיא אותו, ומה שלא לוקח לא הוא אנוס וצריך לשלם. עוד יש להסתפק, דאפי' את"ל שהמזמין לא נקרא אנוס, הרי בעל הקיטרינג יכול למכור את האוכל במחיר מוזל, ומגיע לו רק את ההפרש ממה שהפסיד לעומת מה שסיכם איתו המזמין, ובפרישה שם נראה שמשלם מחיר מלא, כי עבד ע"פ דבורו. מסתבר שהמזמין אנוס גם לגבי האוכל, ולכן פטור לגמרי. אמנם יש לדון האם נחשב ששכר את העובדי הקיטרינג לעבוד עבורו, **דהנתיבות** (שם, ס"ק טו) חילק בענין זה, וז"ל: אמר לאומן עשה לי. קשה, למה הוצרך שיהיה דוקא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד דהיינו דבר האבד, ובסימן שלי"ו [סעיף ב'] מבואר דאפילו בציוה לו לעשות דבר של הפקר ואמר שכרך עלי חייב לשלם ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך. ולכן נראה **דדוקא בשכירות פועל דאין צריך קנין חייב דמוזה מיירי בסימן שלי"ו**, והכא מיירי **שלא אמר לו שיעשה בתורת שכירות**, רק שאמר לו שאחר שיעשהו לעצמו יקנהו ממנו בתורת קנין לפי שוויו דאז לא נעשה שלוחו להתחייב תיכף, רק בדבר האבד חייב מטעם גרמי, ע"כ. ומסתבר שגם בקיטרינג לגבי הכנת האוכל הרי זה כהבטחה לקנות אוכל ולא כשכירות פועלים שיבשלו בשבילו.

ממתי נחשב שהלכו

ראינו שהדין שיש הבדל בין הלכו ללא, ויש לדון מה היא הגדרה של "הלכו", האם הכוונה שהתחיל את העבודה שעבורה שכרו אותו, וכבר עושה דברים שאמור לקבל על עשייתם שכר, ואחר כך התברר שאי אפשר לעבוד, אבל אם לא התחיל את העבודה, גם

דף עז

נכבה הגנרטור: השוכר דירה ונכבה הגנרטור, אם אירע תקלה בלי סיבה ידועה, אומרים לו נסתחפה שדהו וא"א לדרוש הנחה (ודומה להפסקת חשמל בתקופת השכירות).
[אך יש לבדוק שלא היה דבר שגרם לכך, כגון שלא תיאמו עם בעל הבית כמה מזגנים ניתן להדליק].
אם ידוע באיזור זה שמצויים תקלות בגנרטור, ולא סיפר לשוכר שזה דבר שכיח, יכול השוכר לדרוש הנחה (**הגר"י קנר שליט"א**).
אם נכבה הגנרטור בערב שבת לפני שנכנס לדירה: השוכר יכול לחזור בו, או לדרוש תנאים חדשים על מחיר הדירה (ראה בגליון הקודם).
קלקול במזגן או נוצרה חדירת מי גשמים: הורה **הגר"י קנר שליט"א** שיש לחלק בין ציור של השוכר את החמור והבריקה לציור של קלקול במזגן בדירה, שיש לומר שאם המזגן התקלקל, או שנוצרה חדירת מי גשמים, זה מראה שמעיקרא היה החפץ רעוע והיה בו פגם, אף שלא היה ידוע, ולכן יש לנכות מהשכירות. ואינו דומה לבהמה שהבריקה, ששם מדובר בחולי שנוצר לאחר השכירות, ולא היה כלל מתחילה.

מזלך גרם

השוכר דירת נופש בקיץ והמזגן התקלקל

השוכר דירה ואירעו דברים בתוך הזמן שהשוכר כבר היה במקום, כגון קלקול במערכת הביוב, מים, חשמל, יש אופנים שיכול המשכיר לומר לשוכר 'נסתחפה שדך', ויש אופנים שהשוכר יכול לדרוש הנחה או מקח טעות.
הבדל בין חלתה או מתה: ע' ב"מ דף עז 'השוכר את החמור והבריקה (נתעוורה), אומר לו הרי שלך לפניך, מתה או נשברה חייב להעמיד לו חמור'. וכן ע' שו"ע (ח"מ ס' שי סעי' א).¹
השוכר דירה ונכבה החשמל: בזה אומרים מזלך גרם, ואינו מנכה לו מן הדמים. [אומרים לו הרי שלך לפניך].
וכן אם אירע קלקול במערכת הביוב, הגז וכדומה מהדברים שאי אפשר לבדוק מראש, אומרים לו נסתחפה שדהו, ואין השוכר מנכה לו מן הדמים (**הגר"י קנר שליט"א**).

ניתן לקבל הגיליון במייל g089285647@gmail.com לתרומות, הערות והארות 0533163916

לע"נ זקנתי האשה הצדקנית מרת פרומא יארע ע"ה

¹ וכו' מתה הבהמה או נשברה, בין ששכרה לשאת בין ששכרה לרכוב, אם אמר לו: חמור סתם אני משכיר לך, חייב להעמיד לו בהמה אחרת. ועי' בערוך השולחן (ס' שי סעי' ו).

¹ השוכר את הבהמה וחלתה (ועדיין ראוי למלאכה) (טור), או נשתטית, או נלקחה לעבודת המלך אעפ"י שאין סופה לחזור, אם נלקחה דרך הליכה הרי המשכיר אומר לשוכר: הרי שלך לפניך, ונותן לו שכרו משלם